

Känsla, kropp och rum bland pilgrimsvandrare på 300-talet.

En undersökning av praktisk kunskap i pilgrimstraditionen

Författare: Kristina Hellsten

Handledare: Joel Appelfeldt
Teologiska högskolan Stockholm

Abstract

Emotions, Body and Spatiality among Pilgrims in the 4th century.

In this essay I want to see if using theories of practical knowledge can deepen the understanding of the tradition of Pilgrimage in the 4th century. I have selected three of the most known and well preserved travelogue texts: Egeria's travels, Jerome's Epitaphium Paulae and Itinerarium Burdigalense. In this essay I will use the theories of practical knowledge to analyse expression of emotions, corporeality and spatiality. I will use a qualitative-inductive method and a hermeneutic method and also a comparative method to compare the expression.

Analysis categories: the tradition of Pilgrimage, theories of practical knowledge, expression of emotions, corporeality and spatiality

I denna uppsats vill jag se om det med hjälp av teorier om praktisk kunskap går att fördjupa förståelsen av texter från pilgrimstraditionen på 300-talet. Jag har valt att fokusera på tre av de mest kända och välbevarade reseskildringarna: Egerias resebrev, Epitaphium av den heliga Paula skriven av Hieronymus, samt Itinerarium Burdigalense skriven av Pilgrimen från Bordeaux.

I uppsatsen använder jag teorier om praktisk kunskap för att analysera uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet. Detta innebär att fokus ligger på att undersöka perspektiv där människan lever och verkar. Värde ligger i att hitta uttryck för ett kunnande, vunnet av erfarenheter i livet. Till min hjälp använder jag Jonna Bornemark och Fredrik Svenaeus syn på praktisk kunskap.

Metoderna jag kommer att använda mig av är: kvalitativ- induktiv metod, där jag kommer att arbeta utifrån det material jag har, och undersöka texterna genom en närläsning. Där kommer jag fokusera på nyanser och analysera uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet. Med den hermeneutiska metoden kommer jag sedan att tolka handlingar och beteenden. Jag kommer även att använda mig av komparativ metod för att jämföra och ställa olika uttryck mot varandra. Detta för att se om uttrycken har liknande innebörd för Egeria, Paula och Pilgrimen från Bordeaux.

Jag anser att det finns värdefull information om pilgrimstraditionen på 300-talet via den upplevande människan, som man kan finna genom att analysera uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet.

Analyskategorier: pilgrimstraditionen, praktisk kunskap, uttryck för: känslor, kroppslighet, rumslighet

Abstract	2
Kapitel I.	4
I:I Inledning	4
I:II Syfte	5
I:III Forskningsfrågor	5
I:IV Avgränsning	6
I:V Tidigare forskning	6
I:VI Material	8
I:VII Uppsatsens disposition	9
Kapitel II Teori och begrepp	9
II:I Praktisk kunskap	9
II:II Känslor, kroppslighet och rumslighet	12
Kapitel III Metod	14
III:I Kvalitativ - induktiv metod	14
III:II Hermeneutisk metod	14
Kapitel IV Bakgrund	14
IV:I Det heliga landet och Jerusalem	15
IV:II Synen på kvinnan och hennes kropp	16
IV:III Egeria	17
IV:IV Paula och Hieronimus av Stridion	18
IV:V Pilgrimen från Bordeaux	18
Kapitel V Analys	19
Kapitel VI Uttryck för känslor	19
VI:I Förundran häpen, hänförd, överväldigad	19
VI:II Glädje och lycka	22
VI:III Tacksamhet	23
VI:IV Övriga känslor	24
Kapitel VII Uttryck för kroppslighet	26
VII:I Möda	26
VII:II Smak	28
VII:III Syn	29
VII:IV Övriga uttryck för kroppslighet	31
Kapitel VIII Uttryck för rumslighet	32
VIII:I Perspektiv	33

VIII:III Tid	35
Kapitel IX Resultat	36
IX:I Teorier om praktisk kunskap	36
IX:II Känslo uttryck	37
IX:III Kroppslighet	37
IX:IV Rumslighet	37
IX:V Reseskildringarna	38
Kapitel X Fördjupad diskussion	38
Kapitel XI Avslutande reflektion	39
Kapitel XII Sammanfattning	40
Bibliografi	41

Kapitel I.

I:I Inledning

Pilgrimsvandringar inom den kristna tron blev populära på mitten av 300-talet. I och med att kristendomen bredde ut sig, växte också intresset för det Heliga Landet. Till följd av detta sattes stora arkeologiska utgrävningar igång i Israel och de heliga platserna fick nytt liv. Kyrkor byggs upp, Golgata och Jesu grav frilades och detta i sin tur lockade många pilgrimsvandrare. En del av dessa pilgrimsvandrare har dokumenterat sina upplevelser som reseskildringar, vilket gör att läsare genom tiderna fått tillgång till den tidiga pilgrimstraditionen (Ruth, Steenwyk & Witvliet 2010:4; Beskow & Sandquist Öberg 2007:28).

I denna uppsats har jag valt ut tre av de mest kända och välbevarade reseskildringarna: Egerias resebrev, Eptaphium av den heliga Paula skriven av Hieronymus, samt Itinerarium Burdigalense skriven av Pilgrimen från Bordeaux. Dessa rör sig även inom samma geografiska område, vilket gör att det går att få en överblick (Beskow & Sandquist Öberg 2007:29). Jag kommer i min uppsats använda teorier om praktisk kunskap för att analysera uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet i dessa texter. Jag kommer att använda mig av två filosofers forskningstexter för att närma mig den praktiska kunskapen, Jonna Bornemark och Fredrik Svenaeus. Den praktiska kunskapen handlar om hur en människas erfarenheter ger kunnighet och kunskap på ett sätt som inte helt går att lära sig genom att endast läsa teoretiskt, den kräver ett praktiskt utövande (Bornemark & Svenaeus 2009:12-14).

Jag vill undersöka dessa reseskildringar för att se om de ger uttryck för praktisk kunskap, och på så vis komma närmare den upplevande människan. Vad säger känslouttrycken om hur det upplevdes att bestiga Sinai i texten? Hur beskrivs möten med präster, munkar och heliga män på vägen? Vad berättar texterna om hur pilgrimerna uppfattade avstånd?

Det var under en föreläsning i kyrkohistoria som jag fick höra talas om Egeria och hennes resebrev för första gången vilket gjorde mig nyfiken: Vem var hon och varför hade jag inte hört talas om henne? I den kontext jag mötte henne handlade det om den rikliga informationen om liturgin i Jerusalem under sent 300-tal, där hennes reseskildring har varit av stor vikt. Men kunde hennes uttrycksfulla beskrivning i breven undersökas ytterligare?

I:II Syfte

Som aktiv i Svenska kyrkan och teologistuderande har jag upplevt att synen på känslor och kropp som helhet speglar den tid vi lever i. Kropp och sinneliv är till synes separerade vid flertalet tillfällen. Bara det att altarringen i många kyrkor är nedmonterad har minskat den fysiska rörelsen i gudstjänsten. Knäfallet är inte ett självklart alternativ längre, så som det var under medeltiden till exempel (Källström 2011:307). Ett tillfälle då känslor, kropp och rum får lika mycket utrymme är vid de tillfällen som jag har deltagit i pilgrimsvandringar. Jag vill förstå hur pilgrimsvandringarna upplevdes i den tid då de började inom tidig kristenhet.

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet i pilgrimstraditionen på 300-talet, kan belysas med hjälp av teorier om praktisk kunskap. Detta görs för att få en klarare bild över hur pilgrimsvandrarna reagerar, känner, färdas och upplever sin verklighet. Jag anser att forskningen inte till fullo har analyserat eller tagit tillvara på den informationen.

I:III Forskningsfrågor

Hur kan man med hjälp av teorier om praktisk kunskap fördjupa förståelsen för texter från pilgrimstraditionen på 300-talet?

Hur kommer känslor till uttryck i texterna?

Hur kommer kroppslighet till uttryck i texterna?

Hur kommer rumslighet till uttryck i texterna?

Hur kan reseskildringarnas och dess uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet ge för en fördjupad förståelse av pilgrimstraditionen på 300-talet?

I:IV Avgränsning

In min undersökning avgränsar jag mig till *Egerias resebrev*, *Epitaphium av den heliga Paula* skriven av Hieronymus, samt *Itinerarium Burdigalense* skriven av Pilgrimen från Bordeaux för att forskningen talar för att dessa är de mest använda texterna, samt att de har rört sig i ungefär samma geografiska område, vilket då håller ihop den rumsliga ytan där de har uppehållit sig (Beskow & Sandquist Öberg 2007; Pålsson, Rydell Johnsén & Ellenberger 2022; Stewart 1887). Jag anser även att dessa texter ger bra information om respektive pilgrim, vilket gör att det sedan går att jämföra dessa med varan och få ut ett kvalitativt svar på hur pilgrimsvandringar på 300- talet kan ha sett sig. Senare i min analys kommer det att påtalas likheter och skillnader mellan dessa.

Jag har begränsat användningen av de tre pilgrimsskildringarna till de kapitel som berör liknande skildringar, för att kunna jämföra dem. I *Epitaphium av den heliga Paula* utelämnar jag Hieronymus vidare skildring av Paula och väljer ut den del som handlar om hennes pilgrimsvandring, då resten av boken är skriven som ett begravningsstal till Paula efter hennes död och vill helgonförklara henne, det blir en annan genre (Pålsson, Rydell Johnsén & Ellenberger 2022:11-92).

Det finns mer litteratur att tillgå om pilgrimsvandring på 300-talet, till exempel Eusebius verk om Konstantins liv, där ett kapitel handlar om Konstantins mor Helenas pilgrimsresor. Denna text ledde dock inte till någon inblick i hur Helena var som person, utan snarare den roll hon fick som övervakare över kyrkobyggen och utgrävningar (Cameron 1999). Det finns även skildringar i brevform av Gregorius av Nyssa, jag väljer bort dem dels på grund av att texterna är korta, men även för att han är en sådan stor och känd personlighet. Jag vill snarare fånga upp den enklare människans upplevelser. Dessutom ansåg Nyssa att pilgrimsvandringar rent av kunde vara skadliga (Beskow.Sandquist Öberg 2007:30).

I:V Tidigare forskning

Per Beskow, Christina Sandquist Öbergs översättning av *Egeria; resebrev från det heliga landet* (2007), är en bok som jag har använt mig av i min uppsats för forskningen av Egeria, men jag har haft ett annat fokus på resebreven än Beskow och Sandquist Öberg. Beskow som har skrivit inledningsordet och kommentarerna i boken skriver att Egerias resebrev är den enda skrift som en kvinna har skrivit, som finns bevarat från 300-talet. Beskow beskriver Egeria som en "utomordentligt märklig kvinna", i övrigt nämner han inget om Egerias känslor eller kroppslighet. I Sandquist Öberg textintroduktion ligger fokus på Egerias bidrag till forskningen på språkliga och innehållsliga utgångspunkter. Hon tar även upp något av Egerias kroppsliga erfarenhet av mödor, och menar att Egeria undanhåller information om misslyckanden och eventuella olyckshändelser. Sandquist Öberg ger sin bild av att Egeria inte var mycket till naturskildrare, men visar en förmåga att återge intryck.

Lester Ruth, Carrie Steenwyk och John D Witvliet, har i boken *Walking Where Jesus Walked* (2010), forskat på bland annat pilgrimsvandringar under 300-talet. Där finns en hel del information om Egerias brevs betydelse för liturgin i den tidiga kyrkan i Jerusalem. Inget står direkt om Egerias upplevelse av pilgrimsvandringen. Forskningen är i stort sett koncentrerad till Jerusalem.

För forskning om Paula har jag hittat i Hieronymus text i översättning av Bengt Ellenberger, *Epitaphium över den heliga Paula* (2022). Inledning och redigering av Katarina Pålsson och Henrik Rydell Johnsén. Pålsson skriver att man får vara försiktig i sin förståelse av Hieronymus text då han rör sig med retoriska överdrifter i sitt skrivande. Vidare skriver hon om Hieronymus och Paulas gemensamma fascination för asketism. Pålssons bidrag tar upp förhållandet mellan Hieronymus som lärare för en kvinnlig skara och dess problem, men går inte specifikt på att analysera känslor, kroppslighet eller rumsliga upplevelser. Det gör inte heller Rydell Johnsén, hans forskning tar upp Hieronymus skrift i sitt upplägg och innehåll i stort.

I boken *The Forgotten Desert Mothers* (1954) av Laura Swan, finns ett stycke om Paula som beskriver vem hon var och hur hon levde, men inget om hennes pilgrimsresa eller något mer personligt än att hon var from och ville leva enkelt, så som Jesus gjort (Swan 1954:140).

Jag har läst om Pilgrimen från Bordeaux ur *Itinerarium Burdigalense* (1887), översatt av Aubrey Stewart. Stewart skriver att Itinerary är den tidigaste bevarade texten av en pilgrimsvandrande och att den är metodiskt skriven. Stewart lägger sitt fokus på att fördjupa och redogöra för de platser som pilgrimen har skrivit om men ingenting nämns om känslor eller kroppslighet (Stewart 1887:29). Det finns även en kort information om Pilgrimen från Bordeaux i Egerias resebrev, men den är mer allmän om att han var den förste som skrev en utförlig reseskildring (Beskow.Sandquist Öberg 2007:29).

John H. Bernard har i boken *Churches of Constantine at Jerusalem: Translations From Eusebius and the Early Pilgrims* (1896), sammanställt en volym innehållande texterna till alla de tre pilgrimsvandrandarna som jag använder. Texten om Pilgrimen från Bordeaux är samma som ovan, översatt och kommenterad av Aubrey Stewart. Texten om Egeria är en översättning gjord av John H Bernard från 1890, han har följt den tidigare forskarlinjen av att breven är skrivna av societetsdamen Silvia av Aquitania. Bernard har utgått från Gamurrinis översättning 1887, men korrigerat den efter den latinska texten, han har dock med viss tveksamhet behållit namnet Silvia. Sist i boken finns *The Pilgrimage of the Holy Paula* by Jerome. Texten är översatt och kommenterad av Aubrey Stewart. Det tillkommer inte några nya aspekter eller ledtrådar i denna samling, men ändå spännande läsning.

Till synes finns det i detta fall en lucka i forskningen av de mest kända pilgrimsvandrandarnas texter på 300-talet, om känslor, kroppslighet och rumslighet av de forskare som arbetat med originaltexterna.

I:VI Material

Primärkällor:

Om pilgrimsvandringar

1. Egerias resebrev (2007) - Översättning och textintroduktion av Christina Sandquist Öberg. Kommentarer av Per Beskow.
2. Epitaphium över den heliga Paula - Hieronymus, översatt av Bengt Ellenberger.
3. *The Pilgrimage of the Holy Paula* by Jerome, en engelsk översättning av Aubrey Stewart (1896).

4. The Letter of Paula and Eustochium to Marcella i en översättning av Aubrey Stewart (1869).

5. Itinerarium Burdigalense (Pilgrimen från Bordeaux) översatt av Aubrey Stewart (1887).

I:VII Uppsatsens disposition

Det första kapitlet börjar med en inledning, därefter syfte, problemformulering och mål. Även forskningsfrågor, avgränsning, tidigare forskning och material ingår i kapitel I. Kapitel II börjar med en förklaring runt teori och begrepp såsom praktisk kunskap, känslor, kroppslighet och rumslighet. I kapitel III tar jag upp metoder och analyskategorier. Fortsättningsvis följer kapitel IV med en längre bakgrundsbeskrivning för att få en inblick i den kontext runt de historiska texterna jag arbetar med. Kapitel V-VIII består av analyser av materialet. I kapitel IX ligger resultatet presenterat, som följs av en fördjupad diskussion i kapitel X Slutligen en avslutande reflektion i kapitel XI följd av bibliografin.

Kapitel II Teori och begrepp

II:I Praktisk kunskap

Vad innebär praktisk kunskap och varför är det intressant för min uppsats?

I detta kapitel ska jag klargöra begreppet samt ge en förklaring till varför jag anser att detta skulle kunna berika innehållet i min studie. Jag är medveten om att texterna jag ska undersöka är skrivna i en helt annan kontext och tidsepok än vad Bornemark och Svenaeus forskning har inriktat sig på. Det blir ändå intressant att se om teorier om praktisk kunskap fungerar för att belysa ny kunskap om gamla texters uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet.

Uppgiften är att klarlägga på vilket sätt Egeria, Paula och Pilgrimen från Bordeaux ger uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet, samt hur de kroppsligen interagerar i den miljö de befinner sig. Dessutom vad det går att utläsa om hur de uppfattar avstånd och platser. Då blir det intressant att pröva om teorier om praktisk kunskap kan bidra till att få en djupare förståelse. Detta för att komma åt den levande människan som agerar i sig själv, samtidigt som denne utför och dokumenterar sina upplevelser till en annan krets av människor och för

eftervärlden. Om det genom att tillämpa teorier om praktisk kunskap går att ge vardagliga uttryck ett värde, kan detta ge nya perspektiv i läsning av äldre skrifter, enligt min uppfattning.

Vad innebär praktisk kunskap?

Filosofen Fredrik Svenaeus skriver i *Vad är praktisk kunskap?* att den praktiska kunskapen är en personligt erövrade kunnighet som har landat i individen och den utövas på ett intuitivt sätt. Han menar att det inte är frågan om kunskap som exkluderar teoretiskt kunnande, snarare att det inte finns någon motsättning mellan praktiker och vetenskaplig kunskap. Det handlar om en kunskap som har fler och andra dimensioner: "Praktisk kunskap finns i alla zoner där människan lever och verkar. Så fort vi vaknar och stiger upp på morgonen börjar vi utöva praktisk kunskap. Vår kropp har införlivat ett kunnande som vi utnyttjar i olika aktiviteter utan att tänka på det" (Bornemark & Svenaeus 2009:12-14).

Bornemark skriver följande om praktisk kunskap i sin bok *Horisonten finns alltid kvar*. Praktisk kunskap är förbunden med handling och att handlingen är grundad i en komplex förmåga att vara en del av världen vilket också innefattar människans förmåga till omdöme. Hon menar att detta innefattar att kunna se, förstå och avväga en handlings nödvändighet (Bornemark 2020:72).

Specifikt om *omdöme* skriver Bornemark att detta kan förstås som en sorts kunskap som vi sällan tänker på, på djupet. *Omdöme* går att odla och utveckla, det är inte bara något som vissa har och andra inte (Bornemark 2020:9). Hon fortsätter "*Omdömet* är just vår förmåga att stå i relation till horisonterna av icke-vetande, fånga upp det som är viktigt och kunna handla i en situation som inte funnits förut". Värde i metoden, menar Bornemark, är att kunna sätta sig in i en annan tidsepok, kultur eller språkvärld, för att sedan vända tillbaka till sin egen samtid med nya perspektiv (Bornemark 2020:21-23).

Vidare handlar det om att människan inte vet allt men trots detta behöver man handla, där är *omdömet* extra viktigt att odla, för att utifrån det göra rätt val i en situation (Bornemark 2020:9). Bornemark menar att ett gott *omdöme* kräver att man behöver förbli öppen och medveten om sin brist på vetande om hur allt hänger samman (Bornemark 2020:26). Fortsättningsvis bär själva kärnan i omdömet förmågan att välja riktning, kunna göra en bedömning och att ha

en god uppskattningsförmåga. Bornemark skriver “*Omdöme* är den levande kraften att ta in i en situation i bred bemärkelse och driva den åt ett visst håll”(Bornemark 2020:67).

För att komma närmare till hur detta relaterar med känslor, kroppslighet och rumslighet, fortsätter jag i Bornemarks tankebana om praktisk kunskap som hanterar ett “icke-vetande stadium” bortom det mätbara mot den sfär där det hör hemma. Enligt Bornemark finns denna sfär runt varje människa, den har med existentiella frågor att göra och är kopplat till sinnevärlden. Hon säger “I ett enda sinnesintryck finns nämligen alltid mer än vad jag kan tematisera eller verbalisera”. Genom att läsa av en människas ansiktsuttryck, kroppshållning och reaktioner kan man få annan information än genom att tala (Bornemark 2020:25).

Det är med hjälp av sinnesorganen som vi tar in varje enskild situation, menar Bornemark, utan våra kroppar finns det inget som relaterar till den uppkomna situationens verklighet. Vidare, “Våra sinnesintryck är en oändlig ström av information, mycket rikare än vi någonsin kan omfatta eller kontrollera”. Detta pekar mot en oändlig ström av möjlig kunskap, menar hon. En tränad blick kan utröna vilket sinnesintryck som är viktigast i stunden och agera på detta, trots att det kan handla om en obehaglig situation. “Man måste kunna bli överraskad - hur obehagligt det än är”, skriver Bornemark (Bornemark 2020:51-53)

Bornemark använder sig av Aristoteles kunskapsstyper *episteme*, *techne* och *fronesis*. Dessa kan appliceras på pilgrimsvandraren på följande sätt.

Episteme: för en pilgrimsvandrar skulle denna kunskapsstyp handla om att mäta resvägen i avstånd, platser på kartan och bergens höjd. Begreppet *episteme* är för Aristoteles den teoretiska och generella kunskapen, som dessutom kan innehålla även det abstrakta. Sanningar som gäller över tid, till exempel matematik och fysiska lagar (Bornemark 2020:37).

Techne: för en pilgrimsvandrare skulle denna kunskapsstyp kunna handla om den upplevelse som inte går att nedteckna för att fånga dess innebörd. Begreppet *techne* täcker in den praktiska kunskapen, det som skulle kunna vara annorlunda. Bornemark menar att det inte är frågan om bättre eller sämre praktiker, eller vad som ses som sant eller falskt. Det har snarare att göra med framställning, en målinriktad kunskap utanför själva handlingen (Bornemark 2020:43). Det innefattar en utveckling och en koppling till det som upplevs i kroppen. Var

pilgrimsvandrarne inte så vana vid rutinerna vid avfärd i början av vandringen, så växer den kunskapen genom resans gång och ger ett kroppsminne i hur man packar till exempel, vilket gör att det går snabbare när man kan se och förstå den bästa lösningen genom att ha repeterat den ofta.

Fronesis: för pilgrimsvandrare som möter en främmande kultur, bör detta vara särskilt viktigt: att urskilja seder och bruk. Förstå och läsa av vad som händer i närområdet, om det är tryggt eller oroligt där de befinner sig bland annat. Begreppet *fronesis* bidrar med kunskap om omdömet. Även här går det att placera praktisk kunskap i fråga om klokhet, det goda handlandet. Bornemark fördjupar begreppet med att kunskapen vägleder hur man bemöter sina medmänniskor i olika situationer, vilket innefattar överläggning, omdöme och förståelse. *Fronesis* har även med sinnevärlden att göra: syn, hörsel, smak, lukt och känsel. Kroppen blir då nödvändig för att relatera till det som upplevs. Även känslor går in under detta paraplybegrepp. Känslor gör kroppen uppmärksam och vaken samt förbereder den genom erfarenhet och omdöme. Aristoteles menar här att känslorna ska ingå i det som tillhör den mänskliga intelligensen. Känslorna behövs för att tolka världen (Bornemark 2020:48-54).

II:II Känslor, kroppslighet och rumslighet

I detta kapitel tar jag upp de begrepp som uppsatsen bygger på: känslor, kroppslighet och rumslighet. Det är uttryck för dessa som jag senare kommer att analysera. För att kunna förstå hur känslor, kroppslighet och rumslighet kan definieras, tar jag Bornemark och Svenaeus till hjälp. Rumslighet används i denna undersökning i betydelsen perspektiv, avstånd och tid.

Känslor

Bornemark skriver i boken *Horisonten finns alltid kvar*, att "Känslorna får medvetandet att fokusera, förbereder kroppen och ger utrymme för erfarenhet och omdöme". Känslor kan vässa en situation och meddela vad som är av mest vikt för att kunna göra rätt val, eftersom det sinnliga alltid är en ständig flod av information. Bornemark fortsätter med etnologen Frans de Waals påpekande att "känslor växer fram ur insikterna", där insikter ses som reflexmässiga och rigida, medan känslor däremot är flexibla och ger plats för erfarenheter och en känslighet för varje specifik situation. Bornemark tar även vara på filosofen Martha Nussbaums förståelse av känslor: Nussbaums menar att "känslor är en del av en kognitiv

process och handlar om information”. Känslan binder samman en situation med ett värde (Bornemark 2020:53-54).

Det är med denna definition av begreppet känslor jag tar med mig in i min analys. Detta för att se hur de visar sig hos pilgrimsvandrarna i texterna. Går det att hitta känslouttryck som kan leda till värdefull information?

Kroppslighet

Svenaesus förklarar sin syn på kroppslighet i *Vad är praktisk kunskap?* med att vi genom vår kropp organiserar världen när vi riktar oss mot den i olika aktiviteter. Han ser det som att den levda kroppen “låter världen framträda i det att den själv drar sig undan – vi är inte direkt medvetna om kroppen när den öppnar upp världen för oss. Den levda kroppen håller sig så att säga i bakgrunden för att världen skall kunna träda fram”(Bornemark & Svenaesus 2009:25).

Bornemark skriver om kroppsligheten i sin undersökning *Kunskapens gräns, gränsens vetande*. Hon beskriver kroppsligheten som en dubbel givenhet, både en utsträckt kropp i en värld och en levande, erfارande kropp som relaterar till det främmande i olika grader. Edmund Husserl, Max Scheler och Edith Stein är andra forskare som studerat kroppslighet ur ett fenomenologiskt perspektiv (Bornemark 2009:15). Bornemark skriver “I Husserls analyser av kroppsligheten återkommer frågan om kunskapens grund när varseblivningen visar sig vara knuten till den egna levande kroppen. Begreppet ”den levande kroppen” ses som ett sammanbindande genom erfarenhetsströmmen tillsammans med den kroppsliga rumsligheten”(Bornemark 2009:105).

Fortsättningsvis, i sin bok *Horisonten finns alltid kvar*, skriver Bornemark om att kunskap bor i våra kroppar, med invanda rörelsemönster och årtal av erfarenheter kan den möta nya situationer utan att först gå igenom ord eller tankar. Det sitter i kroppsmindet (Bornemark 2020:181).

Det jag tar med mig in i min analys om kroppslighet, är den förståelsen för vilken apparat det kroppsliga är.

Rumslighet

Vad det gäller rumslighet använder jag definitionen i Norstedts svenska ordbok från 2003: en grundstorhet som beskriver materiens utsträckning som kan beskrivas som höjd, bredd, längd och även utsträckning i tid.

I min analys har rumslighet betydelse eftersom den ingår i praktisk kunskap. I skriften *Vad är praktisk kunskap?* kan man läsa att "Husserl och hans efterföljare undersökte i sina fenomenologiska studier olika meningsfyllda former för den mänskliga erfarenheten". Detta innebär att formen påverkar hur vi känner, uppfattar och tänker, från olika aspekter av rumsliga och tidsliga mönster. Husserl kallar detta för livsvärlden, dessa utgör en bakgrund till det han kallar medvetandeakter (Bornemark & Svenaeus 2009:27).

Kapitel III Metod

I detta kapitel kommer jag att redovisa för mina metoder.

III:I Kvalitativ - induktiv metod

Med hjälp av en kvalitativ- induktiv metod kommer jag att arbeta utifrån det material jag har och undersöka texterna genom en närläsning. Där kommer jag fokusera på nyanser och analysera uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet. Därefter kommer jag att koda de uttryck jag finner (Dahlgren och Florén 1996:181).

III:II Hermeneutisk metod

Med hjälp av den hermeneutiska metoden, som går ut på att förstå meningar i språk och existens, kan man sedan tolka handlingar och beteenden från en annan tid och kultur. I detta steg tolkar jag den kodning som framkommit (Dahlgren och Florén 1996:192).

III:III Komparativ metod

Jag kommer även att använda mig av den komparativa metoden för att jämföra och ställa olika uttryck mot varandra (Dahlgren och Florén 1996:192). Detta för att se om uttrycken har liknande innebörd för Egeria, Paula och Pilgrimen från Bordeaux.

Analyskategorier: pilgrimstraditionen, praktisk kunskap, uttryck för: känslor, kroppslighet, rumslighet.

Kapitel IV Bakgrund

I detta kapitel ger jag en kort översikt över den rådande tiden. Först en historisk överblick runt geografiska platser där pilgrimsvandringarna rörde sig. Efter det, den rådande tidens syn på kroppen och vilka normer som var rådande. Slutligen pilgrimernas egen bakgrund utifrån tidigare forskning. Detta för att få en förståelse för pilgrimsskildringar i den kontext som de skrevs.

IV:I Det heliga landet och Jerusalem

Den kristna pilgrimsrörelsen sträcker sig tillbaka till den tidiga kyrkan, men det var först efter Konstantin tog makten år 324 som de kristna kunde röra sig på vägarna utan att riskera förföljelse (Beskow & Sandquist Öberg 2007:28; Ruth, Steenwyk & Witvliet 2010:4).

Utvecklingen följs restaureringen av Jerusalem bland annat genom ett antal kyrkobyggen, till exempel den Heliga Gravens kyrka, Födelsekyrkan i Betlehem samt Elionorakyrkan på Olivberget. Även arkeologiska utgrävningar av Golgata och Jesu grav bidrog till att Jerusalem blev ett populärt pilgrimsmål (Beskow & Sandquist Öberg 2007:28).

Genom Egeria och Jerusalems biskop vid den tiden, Kyrillos, finns det rikligt med skriftlig information om hur det kristna kultiska livet förhöll sig. Kyrillos förespråkade att Jerusalem var kristendomens heligaste plats. Han formade riter i staden som utnyttjade flertalet av de heliga platserna i staden, bland annat Golgata, Jesu grav, Olivberget och Sionberget. Pilgrimer, munkar och asketer samlades i processioner (Beskow 1994:11).

Egeria, Paula och Pilgrimen av Bordeaux förlade sina pilgrimsresor längs den rutt som fanns för pilgrimer. Gemensamma platser som de vid någon tid passerade förutom Jerusalem var bland annat Betlehem, Hebron, Jeriko, Olivberget och Sikem.

Några tidsmässiga riktlinjer: det går inte att veta säkert när Egerias pilgrimsresa ägde rum, men man kan utifrån vissa kriterier komma rätt nära. För det första så berättar en biskop för Egeria att perserna ockuperat Nisibis, vilket skedde år 363, så det finns en tidigaste startpunkt. För det andra så raserades staden Antiochia år 540, och Egeria hade hunnit att

besöka staden innan den förstördes. Det troligaste förslaget som forskare ger är att Egerias resa skedde mellan år 381- 384 (Beskow & Sandquist Öberg 2007:11).

Det var efter sin makes död år ca år 381, som Paula beslöt sig för att bli asket, och gav sig av från Rom för att bege sig på pilgrimsvandring i det Heliga landet. Hon slår sig senare ner i Betlehem och återvänder inte till sitt hemland (Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:13). Att Pilgrimen av Bordeaux begav sig iväg på sin resa år 333 finns väl dokumenterat. Detta hände när kejsar Konstantins bror Flavius Valerius Dalamatius var konsul (Steward 1887:iii).

IV:II Synen på kvinnan och hennes kropp

Nedan redogör jag för synen på kropp och kön i den aktuella tiden utifrån det nuvarande forskningsläget. Detta för att förstå Egerias och Paulas förhållningssätt till de heliga män, präster och munkar som de träffar. I texterna är de till synes underlägsna männen och ser sig inte som värdiga att bli tilltalade av dem (Beskow & Sandquist Öberg 2007:17; Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:8, 29,31). Detta kan spåras till de normer som rådde för kvinnor i samhället på 300-talet. Både Egeria och Paula tycks komma från det högre samhällsskiktet, men de väljer olika vägar. Medan Egeria gör sin pilgrimsresa med tankar på att återvända hem igen, så väljer Paula att anamma den asketiska traditionen samt stanna kvar resten av sitt liv i Betlehem (Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:38,43,92).

Normen inom den kristna familjen var hierarkiskt disciplinerad i ett "ära och skam"-samhälle. Mannen över kvinnan, den äldre över den yngre. Normen var att äktenskapet stod högt i betydelse. Brown framlägger att folket kunde tjasas och hänföras av de apokryfiska texterna, men ingen man ville att hans dotter skulle bli en "Thekla"(Brown 1989:206-08).

Enligt legenden var Thekla en kvinna som omvände sig till kristendomen efter att hon hade hört Paulus predika. Hon blev förföljd och dömd till döden av de kristnas motståndare. På något sätt lyckades hon och Paulus fly till Antiochia och lurade döden. Dock tillfångatogs hon återigen och kastades åt vilddjuren, men överlevde även där. Nu följde hon Paulus till Smyrna där hon tillslut dog en naturlig död. Kulten runt henne tog fart på 300-talet och hon uppskattades för att inte vika från sin tro. S:ta Theklas helgedom låg på en kulle i Isaurien och var en välbesökt plats av pilgrimer (Beskow & Sandquist Öberg 2007:11).

Hieronimus motståndare, Ambrosiaster, ansåg att kvinnor inte ens var skapade till Guds avbild, och att de fortsättningsvis skulle hålla sig till den ursprungliga underkastelsen för att behålla ordningen i universum (Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:47).

Kvinnor sågs till sitt väsen opålitliga, nunnorna fick se upp om de skulle sköta när sina manliga kollegor, så att de inte provocerade mannen till orena tankar och otukt, köttet (kroppen) av en kvinna sågs som farlig eld (Brown 1989:242).

En annan rörelse som får fäste är jungfrulighet, unga kvinnor förs inte till äktenskap utan förblir oskulder som Kristi brud. Hon var då inte längre en kvinna, utan ett heligt kärll (Brown 1989:260).

Det var i de högre societetskikten, bland de välbärgade änkorna och ogifta systrar som grupper skapades, med en lockelse till att hänge sig till ett liv för Gud (Brown 1989:256). Att ge sig ut på pilgrimsfärd runt Medelhavet i sin kontrollerade form, gav kvinnorna möjlighet att få uppleva en viss frihet. Vänskapen kvinnor emellan gav en trygghet (Brown 1989:273).

Forskare har kommit fram till att både Egeria och Paula kommer från de högre samhällsskikten och att det är på grund av detta som de kan ge sig ut på sina resor. Det fanns även beskyddande män omkring dessa kvinnor, för de sågs ändå som farliga när de rörde sig runt utanför hemmen. Beskyddarna kunde då vara manliga släktingar, asketiska själsfränder och andliga lärare (Brown 1989:266).

Ökenrörelsen växer sig starkare med inslag av asketism, detta blir populärt i vissa kretsar. Munken och ökenfadern Antonius blir en förebild för det asketiska livet (Brown 1989:214). Nitria i Egypten var ett center för asketiskt leverne, där fasta och ett liv utan föda stod högt i kurs. Kroppen skulle lida detta liv för att vara helig i framtiden. Det gällde att i detta liv leva med ett rent hjärta vilket kunde uppnås genom askes (Brown 1989:222). Fastan blev också ett sätt att hantera känslor och kroppens drifter (Brown 1989:269).

IV:III Egeria

Egerias resebrev är en text från 380-talet. Den är skriven i dagboksform och riktar sig till en samling damer, väninnor till Egeria, som förmodligen befann sig hemma i Spanien (Beskow & Sandquist Öberg 2007:7). Egerias detaljerade beskrivning av sin pilgrimsresa till det

Heliga landet har gett kunskap inom den tidiga kristna liturgin och beteendet vid heliga platser runt om i Mellanöstern (Ruth, Steenwyk & Witvliet 2010:19).

Egeria har i forskningen ansetts vara så väl en spansk dam som nunna, förmodligen från norra Spanien, men hon kan också härstamma från Frankrike. Man kan ana att hon tillhör en grupp av välbärgade kvinnor, för breven hon skriver går till hennes kära systrar och damer (Beskow & Sandquist Öberg 2007:17). Det som gör henne unik för eftervärlden är att breven som hon själv skrivit finns bevarade. Hennes egen röst hörs genom århundraden. Allt hon skriver är kanske inte sann historia, men i det stora hela kan hon ge värdefull information om hur livet tedde sig på en pilgrimsvandring under 300-talets mitt (Beskow & Sandquist Öberg 2007:7).

IV:IV Paula och Hieronimus av Stridion

Epitaphium över den heliga Paula

(Epythafinum sanctae Paule a beato Hieronimo pr[es]b[yster]o factum).

Den äldsta bevarade handskriften är från 500-talet. Texten är skriven av Hieronymus och tros vara skriven som ett begravningsstal för att hylla Paula (Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:56). Hieronymus var Paulas vän, teolog och lärare och intresserade sig för den asketiska teologin. Detta är intressant eftersom kvinnlig asketism inte i allmänhet var accepterad, vare sig i kyrkan eller samhället. Hieronymus hade en kvinnlig läsekrets av klassiskt bildade, mycket språkkunniga damer som var väl insatta i bibeltexter (Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:14).

Det fanns en risk i att vara en manlig andlig lärare i en kvinnlig krets. Lärarna ansågs förleda kvinnorna i omoraliskt leverne och heresi. Det var vanligt att misskreditera asketiska lärare och lyfta fram deras relationer med kvinnor. Ett känt exempel är den spanske biskopen Priscillianus som beskylldes för att ha sexuella relationer med sina följeslagare. Kanske även Hieronymus hamnade i samma situation av Paulas familj (Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:7). Paula var en änka från den översta samhällsklassen, med fina anor. Hon anslöt sig till den asketiska rörelsen, drog ut på pilgrimsvandring och hamnade så småningom i Betlehem, där hon blev medgrundare till en klostergemenskap (Pålsson, Rydell Johnsén, Ellenberger 2022:4).

IV:V Pilgrimen från Bordeaux

Vem Pilgrimen från Bordeaux var är okänt, det står ingenstans att denne var en man, men detta förutsätts i forskningen. Han har troligtvis följt den pilgrimsväg som fanns genom Europa till det Heliga landet, för att vandra i Jesu fotspår (Stewart 1887:iii; Beskow & Sandquist Öberg 2007:29). Hans reseskildring anses dock vara av stort värde, texten ses som den första bevarade reseskildringen (Stewart 1887:vi). Flertalet forskare använder Pilgrimen från Bordeauxs skildringar för att datera historiska skeden i bland annat Jerusalem. Till exempel går det att få en förståelse för kyrkobyggens framskridande då Pilgrimen från Bordeaux noterat vad han såg, detta har sedan kunnat jämföras med andra dokumentationer (Beskow 1994:21; Beskow & Sandquist Öberg 2007:112).

Kapitel V Analys

Här följer min bearbetning av den kodade empirin för att synliggöra de känslomässiga, kroppsliga och rumsliga uttrycken.

Bornemark menar att Aristoteles hade en insikt om att vetandet inte täcker in all kunskap. Att filosofin kan agera som språngbräda in i en sorts icke-vetande, där förundran kan vara ett av de första stegen. Bornemark skriver "Vi förundras inför verkligheten när den visar sig vara större än vi, när den får öppningar och pekar mot nya världar" (Bornemark 2020:28). Livet blir intressant och spännande och hänger ihop med njutning. Tankar och känslor har ett värde i sig.

Kapitel VI Uttryck för känslor

I detta kapitel kommer jag att gå igenom de känslouttryck som texten tar upp, för att se vilka känslor som framkommer och hur man kan skilja dem åt.

VI:I Förundran *häpen, hänförd, överväldigad*

Hos Egeria har jag hittat uttryck för förundran vid ett flertal tillfällen i texten.

Pilgrimsvandringens första etapp går till berget Sinai. Redan i första kapitlet beskriver Egeria att hon blir tagen av den syn hon möter i naturens skepnad. Hon vandrar in i en dal med berget Sinai på motsatta sidan: "Under tiden anlände vår färd till en plats där bergen vi

färdades mellan öppnade sig och formade en oändlig dal, *vidsträckt, helt flack och mycket vacker*, och på andra sidan framträdde Guds heliga berg Sinai (1:1). Det är lätt att sätta sig in i hennes upplevelse tack vare hennes detaljrika beskrivning, hänförd av naturens storslagna bild som måste visa sig då dalen öppnar upp sig, och i fjärran skåda resans mål.

Trots mödan att komma upp på berget beskriver Egeria sig som bönhörd och hon förundras över all den skönhet hon erfar där uppe på berget: “Där finns en kyrka som inte är så stor, eftersom själva platsen, som ju är bergets topp, inte är tillräckligt stor. Men kyrkan i sig *äger stor skönhet*” (3:3). Det framkommer på många ställen i texten att heliga män är något som fascinerar av och ser upp till, så att bli hjärtligt välkomnad av sådana uppe på Sinai berg, torde ha slagit Egeria med en överväldigande känsla “När vi på Guds befallning till slut tagit oss till själva toppen och anlant till kyrkans port, kom en präst som förestod kyrkan gående emot oss från sin eremitboning, en oförvitligt gammal man och munk alltifrån ungdomen och, som man säger här; en asket; kort sagt *en sådan som är värdig att vistas på denna plats. Även andra präster kom oss till mötes, liksom alla munkar som inte var förhindrade av ålder eller svaghet*”(3:4).

Fortsättningsvis beskriver Egeria vad hon skådar ut över där uppe på toppen av berget: “Däriifrån såg vi under oss Egypten, Palestina, Röda havet och Partheniska havet, som sträcker sig till Alexandria och saracenernas land. Man kan *knappast tro det*, men de heliga männen pekade ut allt detta för oss”(3:8). Dock skriver Beskow i sina kommentarerna i boken att det Partheniska havet (Jungfruhavet) inte kan vara synligt från Sinai berg (Kommentarer till kap 3, s.99). När Egeria senare i sin resa befinner sig på väg från Klysma till Arabia, hon kommer till byn Hero där det finns en kyrka, martyrkapell och eremitboningar. Hon beskriver att det var ett vackert ställe att ta en paus på: “*Platsen är mycket behaglig, ty en arm av floden Nilen flyter däri genom*” (7:7). På vägen mot Jerusalem går hon igenom det bördiga Goshen, bland fruktträdgårdar och välodlade åkrar längs Nilens strand. “Kort sagt: *Jag tror aldrig att jag har sett ett vackrare område än landet Goshen*”(9:4).

Vidare tar sig pilgrimsföljet genom Jordandalen. Egeria hänförs av dess skönhet och blir varse en eremithyddas vackert belägen i dalen. Man kan av texten förstå att hon inte kunde stilla sin förundran utan behövde få svar: “*Då frågade jag, nyfiken som jag är, vad detta var för dal där en helig munk hade byggt en eremithyddas åt sig, ty jag trodde inte att det var utan orsak*”(16:3) Svaret hon fick var att den helige Elia tishbiten hade vistats i denna dal. Egeria

möter fler heliga män, hon gläds över att de vill tala med henne och hon visar på många ställen att hon ödmjucar sig inför dem och ser sig själv som mindre värd. Det framkommer att hon finner förundran i att de vill se och möta henne. Detta skriver hon om när de kom fram till Harran på Den helige Helpidius' dag: "Vi tillbringade två dagar där för martyrfesten och för att träffa de heliga männen som *värdigades med mycket stor vänlighet* ta emot mig för att *hälsa och tala till mig på ett sätt som jag inte förtjänade*" (20:7).

Paulas förundran läggs på en annan nivå än Egerias, kanske har det med att göra att det inte är Paula själv som skriver, utan att hon blir omskriven. Det är Hieronymus som lägger ut och värderar känslouttrycken. Han skriver att när hon blev änka fann det svårt att stanna kvar i Rom, och att hon lockades av att få gå vidare i sitt liv. Hon dras mot asketisk enkelhet och förundras över de som redan har kunnat ta steget mot detta liv: "*Hänförd över deras dygder* (biskoparnas) tänkte hon hela tiden på att lämna sitt hemland", samt: "*hon längtade ivrigt att ensam* (om man kan säga så) och utan följeslagare bege sig till Antonius och Paulos öken (6:2). När hon på sin pilgrimsresa kommer till gravarna på Efraims berg förundras hon av den ödmjukes val av gravplats: "Hon var ganska *förvånad* över att han som fördelade jorden hade valt bergig och svårframkomlig mark för sin egen del" (13:2).

Vad det gäller Pilgrimen från Bordeaux är dennes text inte så uttrycksfull, endast på några få ställen visas känslouttryck. På Olivberget tycks känslorna få komma fram när han möts av utsikten: "På Konstantins order hade det byggts *en underbart vacker basilica*" (xii).

Även vid gravmonumentet i Hebron är det byggnaden han förundras över: "Här finns ett monument (minnesplats) i fyrkantform byggd av stenar *som är av underbar skönhet*" (ii).

För att sammanfatta kapitlet om förundran kan känslan också innefatta ord som:

överväldigad, häpen och hänförd för att beskriva denna typ av känslor som ofta har med något oväntat att göra. Egeria delar frikostigt med sig av sin förundran, det går att uppfatta henne som en upplevande människa som vaket och närvarande uppmärksammar det som händer runt omkring henne. Hon andas in livet och deltar.

Trots att det är Hieronymus som skriver om Paula, ges det tydliga beskrivningar om att hon upplever både förundran och hänförelse. Med tanke på att de kände varandra väl, så bör Hieronymus ha kunnat tolka Paulas känslor rättvist i viss mån, där han inte hade någon önskan av att överdriva och göra henne till något annat än en upplevande människa.

Kanske det är att överdriva att säga att Pilgrimen från Bordeaux hänförs eller överväldigas. Kanske denne mer reflekterar över vackra platser under resans gång. Men med tanke på att det är så få ställen som nämns, så kanske dessa har påverkat honom något alldeles särskilt.

VI:II Glädje och lycka

Egeria kan i texten tolkas som energifylld, hon beskriver känslor vilka kan tolkas som glädje och upprymdhet. Hon skriver om hur pilgrimsvandringen tar henne till alla de heliga platser som hon har velat se. I kapitel elva framgår det att de följer spåren av Israels barn, där de passerat på väg till eller från berget Sinai, för detta vill hon *tacka Gud*. När hon kommer till ett rastställe i Arabia, sammanfaller det med firandet av epifania (trettonhelgen), hon ser på detta med glädje då de blir inbjudna att stanna ett par dagar av en helig man som hon kände sedan tidigare: “*Av en lycklig slump* kom vi till raststället i Arabia före den heliga epifania; ty samma dag skulle det hållas vigilia i kyrkan. Så vi blev kvarhållna där ett par dagar av den helige biskopen, ett helgon och i sanning en gudsman” (9:1).

Till synes gör det Egeria glad och lycklig när hon får vistas i ett sammanhang där de heliga männen rör sig. Det glädjer henne att få deras uppmärksamhet. På berget Nebo bekräftas detta genom Egeria tydligt beskriver att det är prästerna och de heliga munkarna som säger till henne och resesällskapet: ”Om ni vill se de platser som är nämnda i Moses böcker, gå då utanför kyrkporten och betrakta uppmärksamt”(12:3). Svaret blir: “Då blev vi *mycket glada* och gick ut” (12:4). Egeria nämner oftast inte sina medvandrare eller de personer hon stöter på vid namn, men i sin glädje över att återförenas med den diakonissa som hon hade lärt känna i Jerusalem, gör hon ett undantag: “Där fann jag också en mycket kär vän till mig, en helig diakonissa vid namn Marthana. *hur ska jag kunna beskriva den glädje vi kände* över att återse varandra! (22:3). Däri ligger väl en del av tjusningen att vara på vandring, att inte veta vem man kommer att möta på vägen. Tillfällen ges till att få möta både kända och nya vänner att dela glädje med.

Paulas glädje är inte lika uppenbart beskriven, men den handlar också om mänskliga möten. I staden Nitra, får hon möta biskopen Isidorus bekännaren tillsammans med munkar, präster

och diakoner, då : “..gladde hon sig för Herrens ära skull, men sade att hon inte var värdig en så stor ära”(14:2).

För att sammanfatta detta kapitel om glädje så handlar känslan i första hand om att bli sedda och involverade. Både Paula och Egeria uppfattar sig själva som lägre stående än de heliga män de träffar på under sina pilgrimsvandringar. Att dessa då vill tala till dem, undervisa och guida dem på de heliga platserna frambringar känslan av glädje.

VI:III Tacksamhet

I materialet kan man hitta flera exempel på uttryck för tacksamhet hos Egeria. Det är främst hon av de tre pilgrimerna, som tydligast visar vikten av att vara tacksam. På vägen tillbaka till Paran reflekterar hon över alla heliga platser som de har fått besöka och alla heliga män som de har fått träffa:“Jag vet att jag *borde tacka Gud* för att han värdigas låta mig ovärdiga och oförtjänta få resa runt till alla platser som jag ej var värdig”(5:12). Liknande tacksamhet visar sig efter besöket i Kerit:“*Vi tackade innerligt Gud*, som värdigats visa oss ovärdiga allt vi ville se, och började vår färd liksom alla dagar”(16:4). Egeria ger känslan av att vara väl medveten om hur privilegad hon är, som har möjlighet att få resa runt som pilgrimsvandrare på detta sätt.

Vidare på sin resa kommer Egeria till Edessa. Där möter hon en biskop som både är munk och bekännare, denne berömmar Egeria för sin möda för religionens skull “Jag ser, min dotter, att du för religionens skull har utstått stor möda för att komma hit från de mest avlägsna trakter”(19:5). För den saken är han beredd att visa Egeria alla de kristna platserna i området, detta gör henne tacksam. Att åter få ingå i ett sammanhang och bli uppmärksammas av en helig man gör henne tacksam:“Eftersom han sade så *tackade jag först Gud* och bad honom sedan enträget att han skulle värdigas att göra som han sade”(19:5).

Samme biskop ger Egeria möjligheten att få ta del av det heliga brev, som enligt biskopen fanns bevarat från persernas belägring. Då skickar Gud, enligt traditionen, ett brevsvaret med ilbudet Aninas, som svar på kung Abgars bönebrev:“*Jag satte stort värde på att för egen del ta emot avskrifter av dessa brev, från den helige biskopen*”(19:19). Hon medger sedan att hon

redan hade avskrifter från breven i sitt hemland, men ansåg att det var värdefullt att få ta del av dem på detta sätt.

När Egeria på nytt kommer till Konstantinopel hon känner stor tacksamhet för att ha haft en sådan lyckad pilgrimsvandring hittills: "*Jag tackade Kristus vår Gud* för att han värdigas ge mig så stor nåd, mig ovärdiga som inte förtjänar detta, att han inte blott uppfyllt min önskan att resa, utan även gett mig möjlighet att besöka de platser jag ville och på nytt återvända till Konstantinopel"(22:8). Enligt texten kan man få en förståelse av hur Egeria uppfattar sig själv som pilgrim. Hon följer den resplan som är upplagd, men hon ser det som Guds förtjänst att hon tar sig dit, inte endast av sin egen vilja. När hon sedan blickar tillbaka och reflekterar, så känner hon nåd och tacksamhet över att ha lyckats. I detta fall visar hon sin tacksamhet genom att besöka varje kyrka och martyrkapell som var tillägnad apostlarna i Konstantinopel: "*Överallt tackade jag Jesus, vår Gud, som på detta sätt värdigas låta sin barmhärtighet komma till min del*"(22:9).

För att sammanfatta detta kapitel om tacksamhet så visar det sig att Egeria känner sig tacksam över många saker som händer under sin vandring, enligt texten. Hon är nog med att skriva det i breven till sina väninnor. Hon tackar Gud och Jesus men även de heliga män hon träffar på. I texten om Paula och pilgrimen från Bordeaux finns ingenting skrivet om tacksamhet.

VI:IV Övriga känslor

Längtan De "brinner".

I både Egerias och Paulas text skrivs det om en explosiv känsla av att brinna för något. När Egeria på väg mot berget Nebo, får höra en präst berätta att han var väl bekant med omgivningen, och att han visste vart Moses fanns och att de kunde ta en omväg dit, kan resesällskapet till synes knappt bärga sig: "*När han sagt detta kände vi en brinnande önskan att bege oss dit*"(10:9).

Paula brinner också enligt Hieronymus, detta på Cypern, dit hennes pilgrimsresa förde henne innan hon kom till det Heliga landet: "*Mitt i vintern med en brinnande tro, gav sig denna upphöjda kvinna i väg ridande på en åsna*"(7:2). Samt efter ett besök i Jeriko, kommer hon ner till Jordans flodbädd, där hon, enligt Hieronymus, går och tänker på profeterna Elias och

Elisha, som fick vattnet att först stå stilla sedan dela sig (Jos 3:15-17). Hon står vid floden i gryningen och ser solen gå upp: "*Brinnande av iver* kom hon till Jordan och tänkte på rättfärdighetens sol under soluppgången" (12:5).

Sammanfattningsvis: Kan brinnandet ses som en form av stark längtan? Önskan av att komma till en helig plats, kunna ha en så stark Gudstro att man lämnar sina barn och sitt land bakom för att föras med dit ens tro tar en, samt slås av iver för att få se "rättfärdighetens" sol gå upp. Detta handlar om något riktigt djupt, en längtan av att få vara nära Gud.

Sorg

Paula känner även sorg, bland annat när hon tänker på det hon har lämnat bakom sig. Hennes dotter Rufina som var giftasvuxen och förmodligen skulle missa hennes bröllop på grund av resan: "*Hon plågades i sitt innersta* och som om hennes ben och armar slets av kroppen, brottades hon med sorgen" (6:4). Detta kan visa på den djupaste sorg en kvinna har att möta, att behöva göra ett val mellan sina barn och sitt kall. Det samvetsqual som hon behöver brottas med genom att välja bort barnen, torde ge både smärta och sorg djupt in i hjärtat.

Även vid uppenbarelsegraven kämpar hon med tårarna enligt Hieronymus: "*Tårar och suckar av sorg öste hon ur sig*"(9:3). Här kan man fråga sig om det är någon form av helig sorg, om hon kommer så nära Jesus känslomässigt och slås av det sorgliga i hans korsdöd. Att stå på helig mark och fysiskt befinna sig i de forna händelsernas centrum torde påverka känsloregistret. Paula kan de bibliska berättelserna väl enligt Hieronymus, under sin pilgrimsvandring stöter Paula på platser som gör henne känslomässigt berörd, när hon erinrar sig dess bibliska innebörd: "*Hon erinrade sig Lots grotta och föll i gråt*"(11:5). Detta händer när hon står på toppen vid Chapar Barucha och ser ut över nejden, där traditionen talade för att Sodom och Gomorra hade legat.

I tankarna ska hon då ha erinrat Lot, vilket i kommentarerna av Bengt Ellenberg anspelar på händelsen med Lots döttrar, att de berusat sin far och sedan haft sex med honom för att få arvingar (detta läses om i 1 Mos 19:30-38). Denna sorg kanske mer handlar om moral och människans förfall, då hon i nästa steg uppmanar sina jungfrur som var med henne att akta sig för vinet "där lastbarheten börjar"(11:5). Hieronymus konstaterar att Paula har närhet till känslan av sorg: "*Man kunde tro att hon hade källor av gråt inom sig*"(15:3).

Sammanfattningsvis kan sorgen beröra olika områden, gällande Paula. Frågan är om Hieronymus förstärker bilden av sorgen för att göra Paula mer dygdig och lidande likt ett helgon, eller om Paula faktiskt var så som person.

Summering av känslouttryck

Min slutsats vad det gäller känslouttryck är att dessa förmedlar bilder av den levande människan. Det som blir intressant vid ett närstudium av känslouttrycken i texterna, är att man kommer närmare individen och kan ana skillnader och likheter mellan de olika personerna. Egeria tycks fascineras av naturupplevelser och möten med heliga män. Hon suger in miljön hon färdas i, reflekterar och skriver sedan ned allt av vikt för att föra vidare sina känslouttryck till sina väninnor där hemma, som då kan "meduppleva" hennes pilgrimsresa. Hieronymus tar till synes hjälp av känslouttryck när han vill förstärka Paulas dygdighet och göra henne from pilgrim i Jesus fotspår. Pilgrimen från Bordeaux verkar att ha sitt fokus på att rapportera om sin resväg kort och koncist, känslolivet har ingen stor plats i detta.

Kapitel VII Uttryck för kroppslighet

I följande kapitel kommer jag att se närmare på uttryck för kroppslighet i texten för att se hur kroppen erfars. Enligt Bornemark finns det mycket information i den sinnliga världen: "I ett enda sinnesintryck finns nämligen alltid mer än vad jag kan tematisera eller verbalisera". Genom att läsa av en människas ansiktsuttryck, kroppshållning och reaktioner kan man få annan information än genom att tala (Bornemark 2020:25).

Jag vill närläsa de beskrivningar av kroppslighet som finns i texterna, för att se om dessa kan ge en bild av pilgrimarnas kroppars kunskap och erfarenhet. Bornemark menar att det bor kunskap i våra kroppar, såsom rörelsemönster som uppnåtts genom årtal av upprepningar och mönster. Hon skriver om att en ryttares kroppsliga förmåga behöver harmonisera med riddjurets rörelser (Bornemark 2020:182). Det samma gäller en pilgrimsvandrares fötter, dessa behöver kunna känna av underlaget för att beräkna lutning och markens struktur för att kunna gå med säkra steg. Men som nämnt tidigare har innefattat begreppet kroppslighet mer än så, och det är det detta kapitel ska handla om.

VII:I Möda

Egeria och hennes följe kommer fram till "Guds berg" Sinai. De börjar bestiga berget på en lördagsafton och tillbringade natten där uppe, för att dagen efter även ta sig upp på de runtliggande topparna. Egeria står inför en utmaning och ger informationen: "Besteg jag berget med *stor möda till fots*, eftersom jag omöjligen kunde färdas i sadel" (3:2). I denna upplevelse handlar kroppsligheten om att få möta mödan av att ta sig uppför ett högt berg endast med hjälp av sina egna fötter. Detta blir påtagligt annorlunda än att rida fram.

Även om Egeria upplever att det är mödosamt, så beskriver hon att hon ändå inte märkte det ty Gud hade låtit hennes önskan gå i uppfyllelse. Uppenbarligen skrämde inte den fysiska ansträngningen henne, utan hon fortsätter att utforska bergsmassivet och tar sig upp på närliggande bergstoppar med helig innebörd: "Sedan vi fått vår önskan uppfylld, som fått oss att i hast att bestiga Guds Berg, började vi också *stiga ned* från själva toppen över till ett annat berg, som hänger samman med detta, en plats som kallas "på Horeb". Enligt Egeria var det enligt traditionen detta berg som profeten Elia vistades på under flykten från kung Acha (4:1).

Fortsättningsvis kommer pilgrimsföljet till berget Nebo, här får Egeria erfara den begränsning som sätter stopp för bekvämligheter. Vill hon komma ända upp på toppen av berget behöver hon överge den mer bekväma resformen av att rida på en åsna, och anta utmaningen att återigen igen förlita sig på sin egen kropp: "Så småningom anlände vi till foten av berget Nebo som var mycket högt. Man kan *bestiga största delen av det ridande* på åsnor, men en liten del var alldeles *för brant och måste bestigas till fots med möda*, något som vi också gjorde" (11:4). Uppe på berget fanns det en kyrka med någon form av gravplats. Enligt de heliga männen Egeria frågade skulle detta vara den plats där Mose begravdes av änglarna, så man får anta att hon ansåg att klättringen var mödan värd.

Det sista berget som Egeria tar sig upp på är berget Taurus, här finns ingen beskrivning om hur det gick till: "*Dagen därpå besteg jag berget Taurus* och återvände på kända vägar genom varje provins som jag passerat på min väg dit" (22:7). Det var på sin återresa från en avvikande tripp från den ordinarie färdvägen via Edessa och Theklas martyrkapell, som Egeria besteg detta berg. Det står inte i texten vad berget har för betydelse.

Paula ger sig också in på bergsbestigning: "*Hon besteg berget Tabor*, där Herren förvandlades"(13:6). Det skrivs inget om Paulas upplevelse av bergsbestigningen, endast att hon skådar ut över bibliskt historiska platser noga dokumenterade vilka av Hieronymus, med noter från Bibelställen.

Sammanfattningsvis tar Egeria sig upp på fyra berg, delvis ridande, men där det inte fungerade så gick hon fotledes upp och ned. Hon skriver att hon finner det mödosamt men trots detta förstår man att hon inte har gett upp på vägen utan har kämpat med utmaningen. För Paulas del handlar det mer om att berget Tabor är en helig plats, det är inte den kroppsliga mödan i sig, som är av vikt att skriva om.

VII:II Smak

Texterna ger även exempel på sinneutryck såsom smak, vilket kopplas till munnen. Hos Egeria handlar det främst om det smakfulla vatten som finns i heliga källor hon besöker. Egeria befinner sig vid den brinnande busken vid foten av Guds berg, då vid en kyrka, men förmodligen på den plats där St:a Katarinaklostret idag står (Beskow, Sandquist Öberg 2007:99). Där beskriver hon en trädgård som hon finner angenäm som flödar av "*det yppersta vattnet*"(4:7). Här nämndes också att det var för sent att frambära offret, vilket har tolkats som att hon menar nattvarden (Beskow, Sandquist Öberg 2007:20). Men efter bönen i kyrkan så blev det ändå en måltid: "*Eftersom det var sent intogs en måltid i trädgården invid törnbusken*"(4:7). Detta inträffar efter att de bestigit Sinai så det går att föreställa sig hennes upplevelse att få smaka på kallt källvatten och få sig en bit mat efter dagens ansträngande strapats. När detta utspelar sig på helig mark, går det att se det som att det kroppsliga och det andliga sammansmälter och att även smakupplevelsen kan uppfattas som helig.

Vid berget Nebo talar traditionen om att Moses källa ligger. Egeria och hennes sällskap vill göra sig besväret att ta den omvägen som krävdes för att komma dit. Källan låg mellan eremitboningarna och kyrkan, "*Det flödar en väldig ström av vatten fram ur klippan, mycket vacker, klar och mycket välsmakande.*"(11:2). Egeria frågar då munkarna vad det var för slags vatten och munken svarar: "*Detta är vattnet som den helige Mose gav till Israels barn i denna öken*"(11:3). Vattnet kan i detta fall kopplas till överlevnad för ett helt heligt folk enligt Exodus. Att Egeria får ta del av vatten från samma källa bör ha varit en storslagen känsla, och

kan ha fått vattnet att framstå som både livgivande och välsmakande. I Edessa får Egeria ytterligare en smakupplevelse då hon blir visad runt av stadens biskop. I den inre delen av kung Abgars palats fanns det stora källor med fiskar i, och hon uttrycker sig på följande sätt: "Jag har aldrig förut sett sådana källor som var så stora, *så klara och så välsmakande*" (19:7).

Paula har en betydligt mer intensiv smakupplevelse då hon besöker Uppenbarelsegraven, man skulle kunna nämna den som en helig törst. Munnen blir då snarare ett kroppsligt verktyg för att kanalisera en inre törst: "Hon gick till Uppståndelsegraven och *kysste* stenen, som ängeln rullat undan från gravens ingång, och själva platsen där Herren vilat, *som om hon var törstig och slickat i sig det vatten hon längtat efter i sin tro*" (9:3).

Sammanfattningsvis kan det sägas att Egerias smakande handlar om en livgivande och sammankopplande upplevelse. Hon dricker ur samma källa som Mose ledde Israels folk till i Exodus, vilket fick dem att överleva sin vandring genom öknen. Man kan tänka att Egerias sätt att dricka ur dessa historiskt viktiga källor, verkar göra att hon genom vattnet som kommer in genom hennes mun och ner genom kroppen skapar en förbindelse rent fysiskt med det bibliska folket och platserna. Hos Paula blir smakandet, i form av en kyss, en andlig handling som kan ses närmast som smärtsam. Som om kyssen förlöser och tinar upp en infrysad längtan.

VII:III Syn

Egeria iakttar, ser och blir visad saker hela tiden under sin resa, vilket hon delar med sig av i sina brev hem till väninnorna "Att beskriva allt detta i detalj vore för mycket, för man kan inte hålla så mycket (i minnet)" (5:8). Trots denna kommentar skriver hon på ett sätt som gör att läsaren kan föreställa sig det som visar sig framför hennes ögon, och känna sig delaktig i hennes resa. I det första kapitlet redogör hon för en spännande upplevelse: "Det ställe där bergen öppnar sig ligger invid en plats där "Lystnadens gravar" finns (Numeri 11:34). När vi kom dit gjorde vi som de heliga vägvisarna uppmanat oss: Det är sed att de som kommer hit ska be en bön, eftersom det är härifrån man första gången *ser* Guds berg" (1:2).

Vid berget Sinai både ser och uppmärksammar Egeria själv, dels blir hon visad saker av andra. Av texten förstår man att hon har lagt upp en plan för vad hon vill se, och styr sin

pilgrimsvandring efter denna önskan. Det verkar även vara av vikt för henne att bli visad dessa heliga platser av personer som är kunniga inom området: “Vi bestämde alltså att vi, sedan vi *sett* allt vi ville *se* på nedvägen från Guds berg, skulle vi bege oss dit törnbusken finns”, vidare:“tillsammans med Guds män, som *visade* oss varje enskild plats i själva dalen som finns omskriven”(2:3). Fortfarande kvar i området runt Sinai ber hon de heliga männen att visa henne runt “Sedan..vi gått ut ur kyrkans port, bad jag att de skulle *visa* oss alla (sevärda) platser”(3:7).

Dessa platser som hon vill se är oftast kopplade till bibelställen, så hon följer berättelsen samtidigt som hon ser den fysiska platsen i realtid. Hon ser och står på det hon uppfattar som helig mark, medveten om att det hon upplever är historiskt verkligt för henne “ De *visade* oss också hur Israels barn hade bott i dalen. Bostädernas grundmurar är än idag synliga som ringar av sten”(5:4). Vidare i landet Arabia passerade den forna staden Ramses:“Det är ändå tydligt att den var ofantlig i omkrets och hade många byggnader. Ruinerna är *synliga* än i dag *så långt ögat når*”(8:1). Egeria fortsätter att skåda ut över vidder från berget Nebo:”Mitt framför oss *såg* vi inte endast Livas, som låg hitom Jordan, utan även Jeriko på andra sidan Jordan”(12:4).

Vidare:“Däriifrån *såg* man även en stor del av Palestina, som är det utlovade landet, och dessutom hela landet runt Jordan, *så långt ögat kunde nå*”(12:5). Här upplever Egeria att synen har en begränsning, gällande avstånd. I en by vid namn Sedima, skymtar Egerias nyfikenhet fram, det vackra hon ser beskriver hon rikligt, “När jag *såg* denna behagfulla plats frågade jag vad detta var för ett angenämt ställe?”(13:4). Svaret hon får är att det är det forna Salem, Melkisedeks stad. Ibland blir Egeria överraskad av vad hon får se “Vi färdades dag efter dag, och plötsligt - på vår vänstra sida, varifrån vi *såg* feniciernas land - fick vi *se* ett väldigt berg, oändligt högt, som sträckte sig på längden”(16:4). Vad detta var för berg får man inte veta, då är en lucka i texten här.

Efter vad Egeria skriver i sina brev får man en förståelse för att hon fascineras av de heliga män hon träffar på på sin resa. I detta stycke får hon se dessa hon endast hade hört talas om, vilket blir till en stor lycka att få träffa dem i verkligheten:“Oväntat lyckosamt för oss *såg* vi där de heliga munkarna från Mesopotamien, verkliga Gudsmän, och även sådana vars rykte och liv man länge hade hört talas om, som jag aldrig trodde att jag någonsin kunde få *se*” (20:6).

Paula ser också naturvyer. När hon står uppe på toppen vid Caphar Barucha, i soluppgången ser hon, enligt Hieronymus, ut över det land som tidigare varit Sodom och Gomorra. “Därifrån såg hon ned på den vidsträckta öknen”(11:5). Även Paula besöker landet Goshen och Herrens stad Nitra. Där träffar hon biskopen Isidorus Bekännaren samt andra heliga män. Detta var en av de viktigaste platserna för det tidiga klosterväsendet, vilket Paula säkerligen var väl medveten om: “I varje helig man tyckte hon sig se Kristus”(14:2).

Sammanfattningsvis kan sägas att seendet genomsyrar allt, det går inte att undvika att se, om de inte blundar. Frågan är vad de registrerar och hur de reagerar på detta. Egerias blick registrerar mycket, speciellt lägger hon märke till den vackra miljön hon rör sig i. Hon kan ses som hungrig, hon vill inte missa något. Hon ber om att få bli visad betydande platser med biblisk anknytning, för det verkar vara resans agenda. Enligt Hieronymus så använder Paula sitt seende på liknande sätt, men man kan ana att Paula även har ett inre seende som är annorlunda än att bara se och observera. Hon kan se Kristus i de heliga männen, skriver Hieronymus.

VII:IV Övriga uttryck för kroppslighet

Paula kastar sig ner i vördnad vid några tillfällen: “Hon kom till Jerusalem, *kastade sig* framför korset och tillbad honom, som om hon såg honom hängande där”(9:2). På sin resa till det Heliga landet stannar båten till Cypern, där stannar hon i tio dagar. Hon trodde att hon skulle få vila där, enligt texten, men i stället besöktes ett antal kloster på ön tillsammans med den helige mannen Epifanios: “Hon *kastade sig ner* vid den helige och vördnadsvärde Epifanios knän”(7:2).

Paulas kropp tar stryk av hennes asketiska levne enligt Hieronymus, som skriver: “Ofta *plågades* hon av sjukdom i sin kropp, som hon dragit på sig genom sin ofattbara avhållsamhet och sina fördubblade fastor”(4:1). Vidare beskrivs att hon besteg det berg där profeten Obadja befann sig en tid, trots att hennes kropp inte var i ett bra skick: “Trots att *hon var sjuk* besteg hon till fots berget med två grottor”(13:5). Hieronymus drar sig inte för att beskriva Paulas ödmjukhet: “Hon *badade endast* om hon var *svårt sjuk*”(15:2). Vidare: “Inte ens vid svår feber hade hon mjuka dynor i sängen, utan vilade på mattor av gethår utbredda på den hårda marken”(15:3).

Hieronymus drar även slutsatsen om att det hon utsätter sin kropp för, inte är hälsosamt: “*Genom allt för svår fasta och ansträngning blev hennes kropp bräcklig*”(17:3). Det framgår av texten att Hieronymus har tolkat det som att Paula har gått emot sin egen vilja och uthärdat vissa saker. Bland annat tror sig Hieronymus ha insikt i Paulas sexliv: “Det skulle framgå att hon under en lång tid *inte fullgjort sina äktenskapliga plikter av egen vilja*, utan hade *lytt sin makes önsknningar* - han ville ju ha söner (4:3). Hieronymus tar även i anspråk att förstå sig på Paulas modersroll kontra kärleken till Gud: “*Detta uthärdade hennes starka tro mot naturens lagar - nej snarare, hennes glädjefulla själ bad om det! Hon räknade den försakade kärlek till barnen till förmån för kärleken till Gud*”(6:4). Slutligen lägger Hieronymus Paulas egna ord i hennes mun: “*Jag går hårt åt min kropp och tvingar den till lydnad*, för jag vill inte predika för andra och komma själv till korta”(4:1).

Sammanfattningsvis i detta stycke framkommer det att Hieronymus styr vad som skrivs om Paulas kroppsliga uttryck. Detta gör det svårare att komma nära Paula, samtidigt som det som skrivs säkert inte är taget ut luften då Paula, till synes, tog sitt asketiska liv på allvar.

Pilgrimen från Bordeaux (Min översättning från engelska)

När Pilgrimen från Bordeaux kommer till Döda havet på sin resa, gör han ett försök att simma där i: "Vattnet var väldigt bittert, och det fanns ingen sorts fisk över huvud taget, inte heller några fartyg; och om man *kastar sig i för att simma*, vänder vattnet runt på en"(ix).

Summering av kroppslighet

De bestiger berg, smakar, ser, fastar, går emot sin kropp samt simmar, dessa uttryck för kroppslighet framkommer i texterna. Egerias kroppssyn kan uppfattas som sund, hon använder sin kropp för att ta sig dit hon vill, hon äter måltider och dricker källvatten, hon ser saker och reagerar på detta. Paulas eller snarare Hieronymus, syn på Paulas kropp får en förskjutning på så sätt att det inte är Paulas egna ord om den egna kroppen. Detta gör det svårare att tolka. Men enligt min egen uppfattning framkommer det att Hieronymus ändå är orolig för Paulas hälsa, trots att han beundrar det som framstod som ett värdigt asketiskt liv. Pilgrimen från Bordeaux gör ingen stor sak av att berätta om sig själv, dock verkar Döda havets salta vatten gjort intryck. Frågan är om detta kan förstärka synen på att han var en man, trots att det inte står skrivet någonstans. Kanske det inte skulle vara en självklar sak att ge sig ut att simma och beskriva detta om denne var en kvinna.

Kapitel VIII Uttryck för rumslighet

I följande kapitel kommer jag att se närmare på uttryck för rumslighet. Det kommer att innefatta tid och avstånd men även ett perspektiv som kan framstå som "synvilla". Det är framförallt Egeria som uppfattar verkligheten som märkligt förskjuten vid vissa tillfällen.

VIII:I Perspektiv

Ett uttryck för rumslighet som jag funnit i texterna, framförallt hos Egeria, är hur olika perspektiv upplevs. Egeria vrider och vänder på begrepp, hur hon uppfattar rymd, bredd och höjd för att försöka förstå sin rumsliga tillvaro. Som när en dal öppnar sig framför hennes ögon beskriver hon den som: "*vidsträckt och oändlig*". När hon sedan kommer närmare berget Sinai är det något med formationen av berget som hon inte får att gå ihop, och hon tvivlar på sin egen syn: "Och fast de berg som står runt omkring är *så höga att jag tror mig aldrig ha sett dess like*"(2:6). Hon fortsätter att analysera detta mysteriska perspektiv: "*Detta är verkligen högst märkligt, och som jag tror är det inte möjligt utan Guds nåd att fastän detta mittersta berg, som egentligen kallas Sinai, är högre än de övriga kan man inte se det förrän man kommer till själva foten av det och går uppför det*" (2:7).

Egeria reagerar även på hur bestigningen av berget ter sig annorlunda än hur man i annat fall brukar ta sig upp på ett berg: "Dessa berg var oändligt mödosamma att bestiga, eftersom *man inte cirklar uppför dem i långsam takt, som om de hade en snäckas form, utan man går alldeles rakt upp liksom upp för en vägg. Likaså måste man gå rakt nerför*"(3:1).

Egeria ger fler beskrivningar om hur hon uppfattar olika perspektiv, först: "*Vissa platser låg till vänster om vägen, andra till höger; vissa längre från vägen, andra närmare*"(7:2), och: "Så vitt jag kan förstå, kära systrar, så vandrade Israels barn, *lika mycket till höger som till vänster, lika mycket framåt som bakåt*, och så färdades de tills de kom fram till Röda havet"(7:3).

Sammanfattningsvis om stycket så har jag endast hittat uttryck för olika perspektiv i Egerias text. Hon är till synes väldigt observant och registrerar och tänker efter medan hon rör sig på sin färd. Genom att i detalj skriva ner detta så skapar hon bilder för den kommande läsaren. Hur kan det se ut när man går rakt upp för ett berg kontra att vandra i snäckform?

VIII:II Avstånd

Längdmått: 1 romersk mil, motsvarar 1000 dubbelsteg.

(Källa till det gällande längdmåttet: Klaus Geus, *A Day's Journey in Herodotus Histories*.

Freie Universität Berlin, Kap.8)

Egeria skriver om sina förflyttningar i romerska mil eller dubbelsteg: "Det var för övrigt ungefär *fyra (romerska) mil* hela vägen härifrån till Guds berg"(1:2). Vidare: "Själva dalen är väldigt vidsträckt och ligger längs sidan av Guds berg. Den är ungefär *sextontusen dubbelsteg på längden*, enligt vad vi kunde uppskatta med blicken och våra ledsagare sade"(2:1). På väg till Paran försöker Egeria ha koll på de olika avstånden medan hon rider genom området:

"Just där man lämnar bergstrakterna och åter börjar färdas helt och hållet längs havet, men på olika avstånd därifrån. Ibland kan en våg slå in över (rid)djurets fötter, men ibland går färden både *hundra och tvåhundra, ibland till och med mer än femhundra dubbelsteg* från havet genom öknen"(6:1). Vid längre färdsträckor går Egeria över till att beskriva avstånd i dagsetapper i stället: "Härifrån till Nisibis är det *fem dagsetapper* och därifrån är det ytterligare fem till Ur som var kaldeérnas stad. Men för närvarande tillåts inga romare att komma dit; perserna håller nämligen allt detta ockuperat"(20:12).

När jag går in i Hieronymus text om Paulas pilgrimsresa beskriver han hur och vart Paula förflyttar sig på ett annat sätt än Egerias detaljrika utläggningar. Det skildras inga perspektiv eller avstånd utan endast en löpande text om vart Paula tar sig. Han skriver: "Skeppet *förde henne till ön Ponita..Vindarna var svaga och all snabbhet var borta*"(7:1). Vidare att Paula *färdas, lämnar, anländer, besöker, ger sig av, går runt, blir stående och bryter upp*.

I Pilgrimen från Bordeauxs skrift bygger nästan allt på tid och rum. Texten är upplagd som en loggbok som börjar med avfärden från staden Bordeaux: "The city of Bordigala (Bordeaux) where is the river Garonne, in which the ocean ebbs and flows for one hundred leagues more or less" (i). Pilgrimen fortsätter att stapla upp sträckor, riktningar och längd, först med det Galliska måttet *league* som motsvarar 1,5 romerska mil, efter det står det "miles". Här följer två exempel från loggen: "City of Caesarea Palaestina, that is, Judea - Total from Tyre to Caesarea Palaestina *73 miles, 2 changes, 3 halts*. Here is the bath (balneus) of Cornelius the centurion who gave many alms. At the third milestone from thence is the mountain Syna,

where there is a fountain, in which, if a woman bathes, she becomes pregnant”(viii). “Total from Caesarea Palaestina to Jerusalem *116 miles, 4 halts, 4 changes*”(xii).

Sammanfattningsvis är längd på sträckor av olika vikt för pilgrimsvandrarna. Egeria verkar skriva om det när hon anser att det är av betydelse för mottagarna av breven, annars är det miljön hon färdas igenom som fokuset ligger på. Med den mer andligt viktiga innebörden i texten, bryr sig Hieronymus inte om att ge någon information om hur lågt det är specifikt. Av Pilgrimen från Bordeaux däremot, får man veta varje meter han går, vart han byter riktning och vart han stannar. Detta är av historisk vikt, men det skapar inga bilder av miljön, för den som läser texten.

VIII:III Tid

Tidsangivelse beräknas efter att den första timmen är klockan sex på morgonen i vår nutida räkning (Beskow, Sandquist Öberg 2007:122).

Egeria använder sig av att beskriva tiden utifrån timmar. Sällskapet har förmodligen klättrat många timmar innan de kommer upp till toppen: “Vid *fjärde timmen* anlände vi till toppen av Guds heliga berg”(3:2). I texten finns även uttryck som beskriver både tid och avstånd: “Det var nu ungefär *den åttonde timmen*, och fortfarande återstod för oss *tre (romerska) mil*”(4:5). Samt: “När vi anlant till Paran, som ligger *trettiofem (romerska) mil* från Guds berg, måste vi stanna där i *två dagar* för att återhämta oss”(6:1).

I texten om Paula finns några få tids-upplysningar såsom “*stannar en stund*”, även: “*Inte långt därefter* skyndade hon sig i väg och fortsatte på den gamla vägen som leder till Gaza”(11:1). Hieronymus konstaterar att “Tid snarare än ord kommer att fattas mig, om jag ska räkna upp alla de ställen som den vördnadsfulle Paula besökte i sin enastående tro”(13:6).

I följande uttryck skriver Hieronymus om en kommentar om dagstemperaturen, förmodligen var det så varmt att man inte kunde stanna upp för länge i solen: “Och på grund av den brinnande hettan seglade hon från Pelusirum till Maiuma, och *återvände så snabbt* att man kunde tro att hon var en fågel” (14:3).

Sammanfattningsvis så verkar det som att Egerias sällskap följer någon form av tidsrutin. Av texten kan man förstå att de följer det bönemönster, tidegården som gällde i den tidiga kyrkan (Beskow, Sandquist Öberg 2007:121). På något sätt kunde de hålla reda på dygnets timmar. Man kan tänka att detta var viktigt för Paula också som from bedjare, men tidsangivelser är inte angivna i texten.

Summering av rumslighet

Det rumsliga i texterna tar sig olika uttryck, här finns Egerias levande beskrivning kontra Hieronymus, vilken inte lägger så stor vikt vid miljön, avstånd eller tidsspann. Pilgrimen från Bordeaux däremot, lägger nästan all sitt fokus på att dokumentera färdvägen och ger inte känslor eller kroppslighet så stor plats.

Kapitel IX Resultat

Här kommer jag att sammanfatta svaren i min frågeställning, där syftet är att undersöka hur teorier om praktisk kunskap kan belysa uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet i pilgrimstraditionen på 300-talet.

IX:I Teorier om praktisk kunskap

I detta kapitel ska jag svara på hur kan man med hjälp av teorier om praktisk kunskap fördjupa förståelsen för texter från pilgrimstraditionen på 300-talet.

Genom att studera vad Svenaeus och Bornemark har skrivit om vad praktisk kunskap innebär, så förstod jag att det skulle kunna uppstå ny kunskap genom att använda dessa teorier på pilgrimsskildringarna. Med dessa går det att avläsa annan kunskap, som i stort sett inte har använts inom den nuvarande forskningen om Egeria, Paula och Pilgrimen från Bordeaux eller de övriga texter om pilgrimstraditionen på 300-talet som jag gick igenom inför min uppgift. Då den praktiska kunskapen är en personligt erövrad kunnighet så blir den väldigt individuell. Vilket också visar sig i min analys.

Teorier om praktisk kunskap har varit en tillgång för att komma djupare i dessa texter. Genom att närläsa och kategorisera olika uttryck hos pilgrimsvandrarna har det gått att avläsa och analysera. Eftersom praktisk kunskap innefattar många dimensioner av människans liv så går

det att avläsa i efterhand och få information om pilgrimsvandrarerna. Texterna om deras upplevelser innehåller rikligt med uttryck om känslor, kroppslighet och rumslighet. Genom att använda teorier om praktisk kunskap har jag i min undersökning kunnat få en förståelse för den upplevande människan i texten. Genom att bryta in i författarens skildringar och beskrivningar har det gått att hitta den upplevande personen som har känslor, en kropp och som förhåller sig på något sätt i rum och tid. Teorin fungerade bäst på Egerias text då hon själv skrivit om sina egna upplevelser på ett detaljerat sätt.

IX:II Känslo uttryck

I detta kapitel svarar jag på hur känslor kommer till uttryck i texterna.

Genom att koda alla känslo uttryck jag kunde hitta hos Egeria, Paula och Pilgrimen från Bordeaux fick jag fatt i några gemensamma uttryck men även individuella. Förundran var något som alla kände på olika sätt, dock var förundran över naturens och byggnaders skönhet, något som alla pilgrimer uttryckte. Fler känslor som framkommer är tacksamhet, längtan och sorg.

IX:III Kroppslighet

I detta kapitel svarar jag på hur kroppslighet kommer till uttryck i texterna.

Det visade sig vara rätt sparsamt med kroppsliga uttryck. Det som hamnar överst är att de ser saker. Egeria nämner att det är mödosamt att gå uppför berg och Pilgrimen från Bordeaux förundrar sig över hur kroppen betar sig när han försöker att simma i Döda havet. Mycket av Paulas kroppsliga uttryck handlar om hennes asketism, att hon utsätter kroppen för mer än vad som är hälsosamt genom bland annat hård fasta. De kroppsliga uttrycken innehåller möda, smak, syn, knäfall och simning.

IX:IV Rumslighet

I detta kapitel svarar jag på hur rumslighet kommer till uttryck i texterna.

De rumsliga uttrycken består av perspektiv, avstånd och tid. Egeria var den som mest broderade ut sina uttryck över perspektiv som hon uppfattade som märkliga. Av texten gick det att förstå att hon hade en uppfattning om och följde dygnets timmar. Man kan även se att

hon hade en viss uppfattning av längden på de sträckor som de avverkade. I Hieronimus text om Paula förekommer inte många rumsliga uttryck, det kan stå "efter en stund" och liknande. Pilgrimen från Bordeaux redovisar avstånd med expertis, hela hans reseskildring är uppbyggd av avståndsmått och riktningar, tidsuppfattningen läggs dock ingen vikt vid.

IX:V Reseskildringarna

I detta kapitel svarar jag på hur reseskildringarnas och dess uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet kan ge för en fördjupad förståelse av pilgrimstraditionen på 300-talet. Reseskildringarna ger ett fönster till den tidiga pilgrimstraditionen genom att man kan komma åt den enskilda pilgrimens upplevelser och utmaningar. Genom att pilgrimstraditionen blomstrade på 300-talet, går det kanske att få en bild på hur det kan ha sett ut för dessa, även om de aldrig skrev några reseskildringar eller om texterna har försvunnit med tiden. Jag anser att dessa tre pilgrimers uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet är så pass ordinära, samtidigt som de har en individuell agenda, kan representera flertalet pilgrimsvandrare på 300-talet, vilket inte hade vara lika rimligt om jag valt att ta med en så ansedd man som Gregorius av Nyssa i min undersökning.

Kapitel X Fördjupad diskussion

I detta kapitel vill jag belysa det resultat som jag har kommit fram till, och hur det skiljer sig från den tidigare forskningen. Genom mitt tillvägagångssätt går det att ge teologin "känsla och kött", något som fattas hos de forskare jag har studerat i mitt arbete. Med teorier i praktisk kunskap kommer man närmare den levande människan. Jämförs texterna med varan blir resultaten olika. Egerias resebrev är det som visar upp det bredaste spektrumet av uttryck. Det framkommer att hon till stor grad gläds och känner tacksamhet osv. Paula framstår som mest kroppslig då hon med sitt asketiska liv frestar på sin kropp när hon slänger sig till marken samt undviker bekvämligheter. Pilgrimen från Bordeaux text blir relativt tom på sinnliga uttryck men hans rumsliga förflyttningar blir däremot tydliga.

I en andrahandsberättelse så som Hieronymus text om Paula, kan praktisk kunskap vara ett verktyg för att komma åt kvinnan Paula, dock får man vara försiktig med överdrifter och den upphöjda ställningen som Hieronymus ger henne. Genom praktisk kunskap kan läsaren skapa

sig en bild om Paulas resa men samtidigt ha en realistisk förståelse för att det förekommer förvrängd information för att passa ett syfte: att få Paula att framstå helgonlik.

Om pilgrimerna som skribenter

Egerias text är detaljrik och charmerande, med ett bildrikt språk skriver hon ner det hon erfar på sin resa. Att hennes skildring skiljer sig så mycket från de andra skribenterna får mig att fundera på om detta beror på att Egeria är en kvinnlig skribent och har lättare att återge känslosamma uttryck.

Vad det gäller Paula, så ligger problemet i att hon inte har skrivit själv, utan har blivit skildrad av Hieronymus, vilken har styrt texten till hur han vill se Paula. Detta gör att sannolikheten att få rätt bild av Paulas egna upplevande blir förskjuten.

Att Pilgrimen från Bordeaux inte ger så många beskrivningar av känslouttryck kanske kan ha att göra med att han förmodligen var man, eller att denne inte ansåg att det fanns något värde i att omnämna dessa. Fokuset låg på att göra en reseskildring av annat slag.

Kapitel XI Avslutande reflektion

I min avslutande reflektion tar jag ett steg bort från det akademiska upplägget och dess språkform. Detta för att följa spåret av teorin om praktisk kunskap och vad den ger för ny vetenskap om den upplevande människan, i den rumsliga sfär denne befinner sig med sina känslor och kroppslighet.

När jag betraktar pilgrimsvandrarna på 300-talet uppfattar jag att de vandrade av samma anledning som pilgrimsvandrare gör idag: för att följa Jesus fotspår, och för att besöka heliga platser där något mirakulöst har inträffat. Detta för att komma närmare Gud. Det Gud kan erbjuda oss människor är den himmel som finns här på jorden. Människans längtan och törst efter det himmelska drar oss ut på vandring för att hitta den källa som kan lindra törsten.

Denna uppsats har varit som en resa även för mig, den har öppnat mina ögon för hur mycket kunskap det finns i pilgrimsskildringar från 300-talet. Jag har vandrat med Egeria, sett hennes förundran över det storslagna landskapet och sett hennes förtjusning då hon slutit upp med

heliga män och munkar. Jag har sett det hon har sett, vilat efter en lång dagsetapp och druckit iskallt källvatten med djupa klunkar. Jag har känt frid och förnöjsamhet.

Det har varit lite svårare att få vandra med Paula, då jag har upplevt att Hieronymus, med sina bilder och sin uppfattning om hur han vill att Paula ska framstå, har ställt sig i vägen. Han har kommit emellan Paula och hennes sanning. Men hon har suckat lite och dragit sig undan: lika bra att han får hålla på! Innesluten i sig själv har hon en direkt kontakt med Gud, den kontakten är så stark att den får henne att tåras. Hon vill inte framstå som heligare än någon annan människa, hon vill bara hjälpa andra att också finna kristuskraften inom sig.

Och så var det Pilgrimen från Bordeaux, för honom handlar det inte om raster eller vila i natursköna områden. Det är nästan så att jag hör att han går och räknar högt hur många dubbelsteg han tar på vägen. Han skriver upp siffror och riktningar, men om han höjer blicken och får se en riktigt vackert byggd basilika kan han stanna upp och synar den ett tag.

När man ser närmare på känslouttryck, kroppslighet och rumslighet i dessa texter, väcks pilgrimsvandrarerna till liv. Texterna får en djupare mening än att bara vara skildringar av en person som levde för länge sedan, och har bidragit till min förståelse för pilgrimsrörelsen på 300-talet.

Kapitel XII Sammanfattning

I min uppsats har haft jag som syfte att undersöka hur teorier om praktisk kunskap kan belysa uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet i pilgrimstraditionen på 300-talet. Jag har valt ut de populäraste och bäst bevarade reseskildringarna bestående av Egerias resebrev, Hieronymus: Epitaphium över den heliga Paula samt reseskildringen av Pilgrimen från Bordeaux. För att kunna nå dit har jag använt mig av huvudfrågan: Hur kan man med hjälp av teorier om praktisk kunskap förstå texter från pilgrimstraditionen på 300-talet? Genom att närläsa och koda materialet har jag kunnat hitta olika uttryck gällande känslor, kroppslighet och rumslighet. Efter detta har jag sammanställt kodningen och lyft tillbaka den in i sin kontext. Genom att sedan sortera uttrycken har jag kunnat sammanställa en lista över dem. Därifrån har jag sedan kunnat göra en analys över vilka uttryck som har framkommit i pilgrimsskildringarna för att se vilka som finns, hur de skiljer sig men också om de uttrycker sig på liknande sätt i de olika texterna.

Som resultat anser jag att det går att använda sig av teorier av praktisk kunskap för att få en fördjupad förståelse för texter från pilgrimstraditionen på 300-talet. Jag har kunnat se olika uttryck för känslor, såsom förundran och tacksamhet. Kroppslighet kommer till uttryck i form av bland annat mödan av att bestiga berg samt simma i Döda havet i texterna. Rumslighet visar sig i form av perspektiv, avstånd och tid, till exempel hur många dubbelsteg det är till en viss plats, eller i vilken timme de kom upp på bergets topp.

Denna undersökning har gett mig ny kunskap om den upplevande människan, som man kan finna genom att analysera uttryck för känslor, kroppslighet och rumslighet. Jag har på detta sätt fått ta del av pilgrimernas praktisk kunskap och det visar att den praktiska kunskapen som teori fungerar på det sätt som jag avsett.

Bibliografi

- Bernard, John, H., 1896. *Churches of Constantine at Jerusalem*. Classic Reprint Series. London: Forgotten Books.
- Beskow, Per, 1992. *Kyrillos av Jerusalem - Katekeser*. Skellefteå: Artos.
- Beskow, Per, Sandquist, Öberg, Christina, 2007. *Egerias resebrev, från det heliga landet*. Skellefteå: Artos.
- Bornemark, Jonna, 2018. *Det omätbaras renässans - En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Stockholm: Volante.
- Bornemark, Jonna, 2020. *Horisonten finns alltid kvar, om det bortglömda omdömet*. Stockholm: Volante.
- Bornemark, Jonna, 2009. *Kunskapens gräns, gränsens vetande: en fenomenologisk undersökning av transcendens och kroppslighet*. Huddinge: Södertörns högskola Distribution.
- Bornemark, Jonna (Red), Svenaeus, Fredrik, 2009. *Vad är praktisk kunskap?*. Huddinge: Södertörns högskola Distribution.
- Brown, Peter, 1989. *The body and society: Men, Woman and Sexual Renunciation in Early Christianity*. New York: Columbia University Press.
- Dahlgren, Stellan, Florén, Anders, 1996. *Fråga det förflutna - En introduktion till modern historieforskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Hieronymus: Pålsson, Katarina och Rydell Johnsén, Henrik (inledning och redigering)

- Ellenberger, Bengt (översättning), 2022. *Epitaphium över den heliga Paula*. Skellefteå: Artos & Norma.
- Hunt, E.D., 1982. *Holy Land pilgrimage in the later Roman Empire AD 312-460*. New York:Oxford University Press.
- Källström, Hanna, 2011. *Domkyrkan som andaktsmiljö under senmedeltiden*. Skellefteå: Artos & Norma.
- Ruth, Lester, Steenwyk, Carrie & Witvliet, John, D., 2010. *Walking Where Jesus Walked: Worship in the Fourth-Century*. Michigan: Eerdmans.
- Stewart, Aubrey (översättning), 1887. *Itinerary from Bordeaux to Jerusalem*. Classic Reprint Series. London: Forgotten Books.
- Swan, Laura, 1954. *The Forgotten Desert Mothers - Sayings, Lives, and Stories of Early Christian Women*. New Jersey: Paulist Press.